

GYARAPODÓ NÉPESSÉGGUTATÁS

Újabb kiadványok az erdélyi és a Kárpát-medencei demográfiai folyamatokról

■ A 2011-es romániai népszámlálási (rész)adatok demográfiai szempontú feldolgozására és ezen adatok tágabb kontextusban történő értelmezésére, illetve az említett munkák kritikai reflexiójára több társadalomkutató is kísérletet tett az elmúlt időszakban: Kiss Tamás és Barna Gergő 2012-ben;¹ Kapitány Balázs 2013-ban;² Veres Valér³ és Tóth Áron 2015-ben;⁴ Kiss Tamás 2017-ben;⁵ Tóth Pál Péter⁶ 2018-ban. A romániai magyar szerzők közül ez alkalommal Veres Valér munkájával, illetve Kiss Tamás 2017-es – demográfiai és társadalmi folyamatokat elemző – tanulmányával foglalkozunk, ugyanakkor szeretnők felhívni a figyelmet Tóth Pál Péter⁷ népesedéskutató frissen megjelent monográfiájára is.

Volumenét és kidolgozottságát tekintve az erdélyi magyarság vonatkozásában vitathatatlanul demográfiai alpműnek számít a *Népeségszerkezet és nemzetiség*. Azt követően született meg, hogy a 2011. évi népszámlálás végleges eredményeit közzétették. Veres Valér így kritikailag értékelhette a népesség számításakor, illetve a nemzetiségek összetételének számításakor alkalmazott módszertant – a 2002-es népszámláláshoz viszonyítva. Románia Európai Unió csatlakozását követő első népszámlálás – írja a szerző a bevezetőben – számos nehézség elé állította az Országos Statisztikai Hivatalt. E problémák közül kitérített figyelmet kapott az a sokak által bírált megoldás, amely a 2011 elejére jóslott népességszám és a tulajdonképpeni népszámlálás eredményei közti nem csekély különbséget oly módon korrigálta, hogy a végső adatokat 1,2 millió plusz fő beemelésével növelte meg. A 2011-es népszámlálás eme sajátosságaira,

az indokokra⁸ már a könyv elején rávilágít Veres.

A 2002. évi népszámlálással összehasonlításban a szerző elemzési logikája a teljes népességszerkezet vizsgálatától specifikusan az erdélyi magyarság főbb jellemzőire való fókuszálás. Fő célkitűzése, hogy a politikum és a társadalom véleményvezérei számára használható munkát adjon. Ugyanakkor a szélesebb érdeklődésű közönséghez kíván szólni; hogy azok könnyebben tájékozódhassanak a népszámlálásokból származó adathalmazok sűrűjében. A módszertani ismérvek, valamint fogalmi pontosítások kijelölését követően az első fejezetben betekintést kapunk a népesség-összeírások során kialakult nyilvános diskurzusokba, a politikai elit nyilatkozatai, valamint a romániai magyar írott sajtótermékek tartalmi elemzésének példáin keresztül. Az első rész alfejezetei jól megvilágítják a népszámlálás és annak eredményei körüli – különösen az erdélyi magyarság fogyását övező – elsősorban politikai részről átetnicizált – hangulat sajtórepresentációját. Az első közlésekből az derült ugyanis ki, hogy a magyarság száma a két népszámlálás közötti időszakban körülbelül 200 000-rel⁹ csökkent.

A népszámlálási adatok összehasonlító elemzésére a következő fejezetekben (2. és 8.), tematikus tagoltságban kerül sor, amelyet egy összefoglaló fejezet zár. A vizsgált témakörök felölelik a népességszám változására és nemzetiségre, illetve az anyanyelvi összetételre vonatkozó adatokat, a népesség korszerkezetét, az iskolázottság, továbbá az iskolázottság szerinti rétegződéshez kapcsolódó kérdéseket, hasonlóképpen a foglalkoztatottsághoz. A kötetében a szokványos, szűken értelmezett demográfiai

témákhoz képest egy aprólékos, a társadalmi struktúra problematikáira is kiterjedő elemzésekkel találkozunk. A könyv második felében (6., 7., 8. fejezetek) Veres újból a hagyományos demográfiai témákra irányítja a figyelmet, nagyító alá véve a természetes népmozgalmi adatokat, a születések, a termékenység, majd a családi állapot szerinti összetétel, az etnikailag vegyes házasságok és nem utolsósorban a romániai vándormozgások (belső és külső migráció) trendjeit. Az egyes fejezetek logikai sorrendben, az országos makroadatokat felől haladnak az egyre szűkebben lebontott területek, így először Erdély, majd a régiós szintek, a megyék, néhol pedig a városi települések szintjén elérhető adatok értelmezése felé. Bár a szerző a könyv alcímében az erdélyi magyarok demográfiai képét jelöli meg elemzésének fókuszaként, szinte minden egyes fejezet ennél jóval szélesebb körű elemzéseket tartalmaz, a magyarságra vonatkozó szám adatok a legtöbb helyen az országos tendenciákba ágyazottan jelennek meg, s a szerző számára mindvégig fontos marad, hogy egy tágabb összefüggérendszerben közvetítse olvasója felé a népesedési folyamatokat. A könyv időhorizontja is jóval messzibbre tekint a 2011-es népszámlálásnál: először is számos fejezetben akkurátus módon kerül sor a 2002-ben felvett adatokkal való összevetésre, ugyanakkor a magyarság természetes népmozgalmának becslések szerzőnk visszamegy a hetvenes évek adataihoz, igen komoly erőfeszítéseket téve az erdélyi magyar népességfogyás kezdetének pontos behatárolására, melyhez egy új visszabecslési modellt is készített. Az elemzés erőssége, hogy a szerző több olyan adatot is közlést tesz, amelyet saját rendelkezésre kért ki a Statisztikai Hivaltól, és ezek másutt, korábban ilyen formában feldolgozásra nem kerültek (pl. iskolázottság és foglalkozási rétegződés adatai, vegyes házasságban születő gyermekek etnikumára vonatkozó adatolások), ami mindenképpen emeli a munka színvonalát.

Kiss Tamás tanulmánya¹⁰ 1910-től a 2011-es népszámlálásig tekinti át az

Erdélyben lezajlott demográfiai és társadalmi makrofolyamatokat. Az erdélyi magyar kutatókat és laikusokat egyaránt foglalkoztatja a magyarság létszámcsökkenésének örökös kérdése; Kiss tanulmánya is ezzel a problémakörrel indít. A népességszám csökkenését alapvetően három tényezőre vezeti vissza: természetes népmozgalmi folyamatok (aminek egyik kulcsösszetevője a termékenység csökkenése), a migráció, ezen belül is az elvándorlás, továbbá az asszimiláció. Az asszimiláció fajtái közül a szerző szerint Erdélyben a nemzetiségváltás, az etnikai reprodukció csökkenése és a felnőtt gyermekek korábbi, pl. a szülők által kijelölt etnikai kategóriával való azonosulásának hiánya játszik főképpen szerepet.¹¹

A politikai szándékoknak a népszámlálási adatokban visszaköszönő torzulásai láthatólag nemcsak Verest, hanem Kiss Tamást is foglalkoztatják. A szerző mindenekelőtt arra hívja fel a figyelmet, hogy a népszámlálás nem (pusztán) a valóság objektív képének fölmutatása, „hanem annak hatalmi intenciók szerinti alakítója is”.¹² E gondolat jegyében külön alfejezetekben tárgyalja a népszámlálási kategorizációt, annak szintjeit, illetve az ebben hangsúlyosan érintett etnikai kisebbségeket, úgymint a magyar anyanyelvű romák, a moldvai csángók, nem utolsósorban pedig a bukaresti és havasalföldi magyarok. Egy történelmi kitekintő után tanulmányának második felében Kiss survey-vizsgálatok alapján is bemutatja a magyarok iskolázottság és jövedelmek szerinti egyenlőtlenségeit, az Országos Munkaerő Felmérés alapján pedig a magyarok 2000–2012 közötti munkaerőpiaci helyzetéről is látképet kapunk.

Tóth Pál Péternek a GlobeEdit kiadónál frissen megjelent monográfiája a honfoglalástól napjainkig tárgyalja a Kárpát-medencei magyarság népeség alakulása mögötti okokat és összefüggéseket. A szerző kilenc nagyobb – plusz egy összegező – fejezetben széles történeti perspektívában elemzi a Kárpát-medencei magyarság számának alakulását, az Árpád-kori királyok ko-

ráig visszamenőleg próbál becslést adni a magyarok számáról. Ezt követően a 18. századi, majd külön fejezetben az 1870 és 1918 közötti főbb demográfiai folyamatokra tér ki. A nemzetközi vándormozgások sajátosságait korszakonként lehatárolva részletesen elemzi, különválasztva az interbellikus, a má-

sodik világháború utáni és a rendszer-váltást követő periódust. A kötet utolsó fejezetei (7., 8., 9.) a jelenkori Magyarországot érintő migrációs folyamatok, valamint az e körül kialakuló válság kérdéseivel, továbbá a közeljövő lehetőségeivel foglalkoznak.

Vita Emese

■ JEGYZETEK

1. Kiss Tamás – Barna Gergő: *Népszámlálás 2011*. Erdélyi magyar népesedés a XXI. század első évtizedében. Demográfiai és statisztikai elemzés. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kvár, 2012.
2. Kapitány Balázs: Kárpát-medencei népszámlálási körképe. *Demográfia*. 2015. 1. 79–83.
3. Veres Valér: *Népességszerkezet és nemzetiség*. Az erdélyi magyarok demográfiai képe a 2002. és 2011. évi romániai népszámlálások tükrében. Kolozsvári Egyetemi Kiadó, Kvár, 2015.
4. Tóth Áron: Láttelet az erdélyi magyarság demográfiai helyzetéről. *Regió*. 2015. 4. 193–205.
5. Kiss Tamás: *Demográfiai és társadalmi makrofolyamatok*. In: Bárdi Nándor – Éger György (szerk.): *Magyarok Romániában 1990–2015*. Tanulmányok az erdélyi magyarságról. Károlyi Gáspár Református Egyetem, L'Harmattan Kiadó, Bp., 2017. 129–183.
6. Tóth Pál Péter: *A Kárpát-medencei magyar népességfejlődés*. GlobeEdit Könyvkiadó, Düsseldorf, 2018.
7. Tóth Pál Péter i. m.
8. Veres úgy véli, a romániai népesség regiszterek szerinti kiegészítésének egyik fő indoka, hogy elkerülhető legyen Romániának az Európai Unión belüli relatív súlyának csökkenése, mely kedvezőtlenül érintené az ország képviseletét az Európai Parlamentben.
9. Veres: i.m. 32.
10. Kiss: i.m. 132.
11. Kiss: i.m. 137.
12. Kiss: i.m. 142.

BÁNYAÉLMÉNY AKNASUHATAGTÓL VIZAKNÁIG

Miklós Alpár: *Idegen utazók Erdély és Máramaros sóbányáiban (18–19. század)*

■ Miklós Alpár utazás- és turizmustörténeti munkája az 1700-as évek derekától az 1890-es évekig közel másfél évszázad idegen utazóinak erdélyi és máramarosi bányalátogatásairól született írásait dolgozza fel. Az *Emberk és kontextusok* sorozat koncepciójához illeszkedve forrásközlő kiadvány, amely 131 oldal terjedelemben 38 bányalátogatás szövegét közli magyar nyelven, illetve magyar fordításban. A kötet szövege feszesen strukturált, gazdag és pontos jegyzetapparátussal ellátott, a 344 oldalas törzsszöveg összesen 1608 lábjegyzettel bír, amely az ellenőrizhetőség kritériumának igen magas szinten felel meg. A Keszeg Vilmos-féle kontextualizáló paradigmá a könyv szer-

kezetében jól tetten érhető, az értelmezés mindig a gondosan feltárt társadalomtörténeti keretbe ágyazódik.

A szerző a forrásszöveget kiegészítendő minden egyes utazás térképes nyomvonalát megrajzolja, az érintett helységneveket lajstromszerűen közli. A filológiai pontossággal és akkurátus módon megírt fejezet az olvasót segítő az egyes települések, hágók, csúcsok, tavak és barlangok szövegben való előfordulását oldalszámmal jelzi. A forrásszövegek ugyancsak elválaszthatatlan része az utazók életrajzi adatainak és utazásaik lexikonszerű közlése.

Az útleírásokban szereplő sóbánya-helyek a következők: Aknaszlatina, Ró-